

Bara Zoltán–Csaba László (szerk.): *Small Economies' Adjustment to Global Tendencies*

Aula Kiadó, Budapest, 2000, 430 oldal

Az angol nyelven megjelent kötet 18 írásból áll: a könyv törzsét alkotó 16 tanulmányt egészíti ki Bara Zoltán bevezetője és Csaba László összegzése. A tanulmánygyűjtemény az Európai Gazdaság-összehasonlító Társaságnak (EACES) a BKÁE összehasonlító gazdaságtan tanszéke által – az 1999. szeptember 3. és 4. között Budapesten – rendezett, a kötettel megegyező című konferenciáján elhangzott előadások anyagát tartalmazza. Az írások szerteágazó tematikája könnyen lehetővé teszi, hogy mindenki az érdeklődésének megfelelő területről olvashasson a kis országok világgazdasági folyamatokhoz történő alkalmazkodásáról. A témák túlzottan széles körét persze egy könyv hibájaként is fel szokás róni, a sokszínűséget azonban indokolja a globalizáció kihívásaihoz való alkalmazkodás komplexitása. Így olyan, egymástól hagyományosan távol álló írások is helyet kaptak a kötetben, mint a vállalati szektor átstrukturálódását vagy az egyes országok integrálódását makroökonomiai nézőpontból vizsgáló elemzések. A szerkesztők meglehetősen sok keresztivatkozást is elhelyeztek a könyvben, amely a tanulmányok közötti logikai kapcsolatokat teremti meg.

A kötet négy fő részből áll. Az első rész – amely az Általános megfontolások címet viseli – öt tanulmányt tartalmaz. Az első *Josef C. Brada* munkája, amelyben a szerző a kis államok életképességének esélyeit értékeli a jelenlegi világgazdasági környezetben, különféle nézőpontokból véve szemügyre a kérdést. Az ezt követő három tanulmány az elmúlt évtized vállalati szférát érintő változásait és jellemző trendjeit, valamint az ezekre adott üzleti stratégiai válaszokat dolgozza fel. Idetartoznak *Szabó Katalin* (A tanulóvállalatok és alkalmazkodásuk a globális trendekhez), *Kocsis Éva* (A hálózatok mint határtalan szervezetek) és *Jana Sereghyova* (A vállalati hálózatok globalizálódása és ennek kihatásai a vállalkozói szférára a kis európai átmeneti gazdaságokban) írásai. E részt *Michael Kerené* írása zárja, aki az utóbbi időben a pénzügyi válságok kapcsán komoly figyelmet kapott kérdéskört, a monetáris hatóság és a spekulatív alapok közötti játszmát elemzi.

A második rész írásait a Kis országok alkalmazkodása összehasonlító szemléletben címmel gyűjtötték egybe. Elsőként *Jorge Braga de Macedo* értékeli Portugália európai integrációját, majd *Benczes István* a kelet-ázsiai válság egyik lehetséges értelmezését adja. *Andrea Boltho* komparatív elemzést nyújt az ír és a görög gazdasági fejlődés szembevető különbségeinek okairól (Mitől függ a gazdasági siker? Irország és Görögország összehasonlítása). *Bruno Dallago* az olasz FIAT autógyár három évtizedes lengyelországi működésének tanulságairól ír (Vállalati stratégiák és nemzetköziesedés – a FIAT Lengyelországban). *Daniel Gottlieb* rendkívül informatív írása (Globalizáció és a világméretű pénzügyi válság: az izraeli gazdaságpolitika tesztje) tanulságokkal szolgál a feltörekvő piacok közé sorolt nyitott gazdaságok számára. *Soós Károly Attila* a posztzocialista országok többségére (Csehország, Észtország, Magyarország, Lengyelország, Lettország, Románia, Szlovákia és Szlovénia) kiterjedő írásában a feldolgozóipar szerkezetének minőségi változásait veszi górcső alá (A feldolgozóipar szerkezetének fejlődése az átalakuló országokban – nyolc ország összehasonlító elemzése).

A harmadik rész cím- és témaválasztása már hazai vizekre evez: Magyarország integrálódása a világgazdaságba. A bevezető írást itt *Práger László* jegyzi, aki az Európai

Unióba vezető útról készített számvetést. Ezt követően *Jose de Sousa* írása található – Koordinációs mechanizmusok és vállalatközi relációk: beszállítói-vevői kapcsolatok a magyar és a multinacionális vállalatok között címmel –, amely részben kérdőíves felmérés tapasztalataira épül. *Magas István* a nemzetközi tőkeáramlások megnövekedésének Magyarországra gyakorolt hatását mutatja be, míg *Szalavetz Andrea* a szektorális világgazdasági integrálódás eredményeit és modelljeit vizsgálja (A magyar gépipari társaságok alkalmazkodása a globális vállalati hálózatokhoz). A harmadik rész záróírása *Lukács Gáboré* (Külföldi közvetlen befektetések hatása a vállalati irányításra: a magyar telekommunikációs szektor példája), amelyben interjúk felhasználásával elemzi, hogy miként érvényesült a Matáv üzletpolitikájában és vállalati kultúrájában a meghatározó külföldi tulajdonosok befolyása. A kötetet záró részben *Csaba László* összegző írása található.

A recenszens ismeretei és felkészültsége, valamint a műfaj terjedelmi korlátai természetesen gátat szabnak annak, hogy minden írásról érdemben szóljak, ezért csak az érdeklődési körömben leginkább beleszó művekről írok részletesebben a következőkben.

Josef C. Brada gondolatgazdag tanulmányában (Technológia, új globalizáció, hagyományos kulturális identitás és az új kisállamok fölemelkedése) végig amellet érvel, hogy a második világháború utáni világgazdasági és geopolitikai változások nemhogy életképtelenné tették volna a kisállamokat, hanem ellenkezőleg, kedvezőbb környezetet teremtettek számukra. A nemzetközi kereskedelemnek és a tőkeáramlások mértékének a világgazdasági növekedést jóval felülmúló kvantitatív trendjei mellett Brada felhívja a figyelmet a minőségi változásokra is. Egyrészt a gazdasági életben meghatározó szerepet játszó transznacionális vállalatok döntéseinek meghozatalában rendre kevesebb szerepe van az országméretnek. Másrészt a közjavak biztosítása is egyre inkább átcúsúzik a nemzetállami hatáskörből a szupranacionális (EU, NATO) illetve nemzetközi (IMF, OECD, WTO) szervezetek szintjére.¹ Vagyis a kis államok térnyerése, a többnemzetiségű államok szétesése gazdasági nézőpontból racionálisnak mondható jelenség – főként azért, mivel a nemzetközi rezsimek fenntartásának és finanszírozásának terheit elsősorban a nagyobb államok viselik.

A kulturális szférában használt technológiák megújulása, hatékonyabbá válása (például számítógépes újság- és könyvszerkesztés) is elősegítette a kis nemzetek identitásának megerősödését, hiszen önfenntartóvá váltak az alacsonyabb példányszámban készülő kiadványok és a kisebb közönségnek szóló műsorok.² Az önálló nemzeti létnek csökkennek a költségei a fentebb említettek miatt, ami egyre több kis népet ösztönözhet szeparatista törekvésekre, valamint a már fennálló kis országokat is sikeresebbé teheti a világgazdaságban. A recenszens talán egy dologban ellenkezhet: a nemzetállami feladatokat átvevő nemzetközi szervezetek működése ugyanis gördülékenyebb volt, amikor még csak néhány meghatározó ország érdekeit kellett összehangolni, mint amikor sok kis ország is – joggal – beleszóllást követel a döntéshozatali mechanizmusokba. Az előbbieket illusztrálандó példáulért nem kell túl messzire mennünk, elég csak az Európai Unióra gondolnunk, amelyben sokáig a vitás ügyek elrendezése a francia–német különalkun múltott, ami már ma is egyre kevésbé adekvát módja a problémák kezelésének, illetve a várható keleti kibővülés utáni húsz feletti taglétszám esetén még kevésbé alkalmazható.

Michael Keren írásában (A tőkeáramlások – a jegybankár kényszerzubbonya) *Morris-Shin* [1998] modelljének adaptálásával illusztrálja, mekkora mozgástere marad a jegybankoknak a tőkeáramlások nemzetközi liberalizálása utáni helyzetben fix árfolyam-po-

¹ A nemzetközi szervezetek hatásköre egyre bővülő tendenciát mutat. A hagyományos katonapolitikai, illetve gazdasági-kereskedelmi együttműködési formák után napjainkban a környezetvédelmi, a munkavédelmi, sőt – gondoljunk a Balkán háborús bűnöseinek nemzetközi elszámoltatására – még a büntetőjogi területekre is kiterjed.

² Ironikusnak érzem, hogy a nemrégiben az egyik hollywoodi szuperprodukció szlogenjéül választott mondat: *A méret a lényeg*, a kommunikációs technológia robbanásszerű fejlődése miatt már a kulturális szektorban is egyre kevésbé igaz.

litika alkalmazása esetén. A modell tanulsága az, hogy a nemzetközi devizapiaci fedezeti alapok (*hedge funds*) spekulatív erejének növekedésével a kötött (*pegged*) árfolyamrezsím fenntartása komoly korlátokat támaszt a gazdaságpolitika meghatározásának terén. Az expanzív, növekedésbarát fiskális és monetáris politika gyakorlása, különösen azok összehangolatlansága lényegesen növeli a nemzeti valuta elleni támadás valószínűségét. A modell a pénzügyi válságokkal kapcsolatos elméletek legújabb, harmadik generációjához sorolható,³ amely a rögzített árfolyam feladását nem fizikai kényszerként jeleníti meg, hanem a jegybank egyik opciójaként, a politikai-gazdasági preferenciákból adódó lehetőségként, amely a spekulatív befektetőkkel folytatott játszma egyik kimenete lehet.

A korábban pénzügyminiszteri posztot is betöltött egyetemi tanár, Jorge Braga de Macedo országának csatlakozását – Portugália európai integrációja című – tanulmányában sikeresnek értékeli, de mint megjegyzi „voltak elszalasztott lehetőségek, döntően a túlzottan defenzív csatlakozási stratégia, valamint a helytelen hazai gazdaságpolitika miatt”. A védekező, passzív európai stratégiát a portugálok önbizalomhiányára vezeti vissza a szerző, amely nemcsak a társadalmat, hanem az üzleti köröket is sokáig jellemezte. A hazai gazdaságpolitikai vonalvezetést – elsősorban a költségvetési fegyelem hiányosságait – pedig az integráció teremtette versenyhelyzet (óriási egységes belső piac) potenciális veszteséinek „járadékvadász”, a kormányzati transzferek megcsapolására építő magatartásával magyarázza. Különösen megszívlelendőknek tűnnek Magyarországról nézve azon részek, amelyek a költségvetési egyensúly helyreállítása kapcsán kialakult problémákat elemzik. Az integrálódás során megnövekedtek egyrészt a kormányzat beruházási kötelezettségei (jellemzően infrastrukturális kiadások formájában), másrészt a regionális és kohéziós EU-alapokból érkező támogatások társfinanszírozási követelményei is terhelték a portugál büdzsét. Magyarországon mindezen dilemmák mellett várhatóan a teljes jogú tagság első éveinek valamelyike fog referenciaévként szolgálni az eurózónás tagság elbírálásakor, vagyis a maastrichti konvergenciakritériumok előírásai miatt a fiskális egyensúlyt még szigorúbban fogják számon kérni.

Benczes István a Gerschenkroni anakronizmus – jelentés a kelet-ázsiai csodáról, válságról és átalakulásról címmel⁴ írta meg markáns véleményét az egész világot megrázó pénzügyi válságról. Benczes elutasítja azokat az elméleteket, amelyek a krízist a spekulatív tőkeáramlások korlátlan elburjánzásával magyarázzák,⁵ az okokat sokkal inkább az ázsiai országok sajátos társadalmi-gazdasági fejlődési modelljében találja meg. A kapitalizmus kialakulása és megerősödése során főként az angolszász országokban megfigyelhető trend, miszerint az állam és a bankszféra kezdeményező szerepét fokozatosan átveszi a magánszektor és a piac, az ázsiai országokban nem érvényesült. Az eredmény a „haverok kapitalizmusa” (*crony capitalism*), a gazdaságot átszövő sajátos érdekháló, szövevényes kapcsolatrendszer kiépülése, amelyben a pénzügyi tranzakciók mögött fizikailag beválthatatlan implicit állami garanciák, és ebből fakadó „morális kockázatok” (*moral hazard*) állnak. A megoldást is ennek megszüntetésében látja a szerző, vagyis az állam közvetlen gazdasági szerepvállalásának visszaszorításában, és a semleges, normatív kormányzati magatartás meghonosításában, amely a játékszabályok lefektetésére és megtartására koncentrál. Szintén sürgős reformokra van szükség a pénzügyi közvetítő intézményrendszer regulációja, a prudenciális működés és felügyeleti szabályozás megerősítése terén, amely intézkedések nélkül az ázsiai válság megismétlődése is elképzelhető a jövőben.

Magas István – A tőkeáramlások hatása a feltörekvő piacokra: Magyarország példája

³ A pénzügyi válságokkal kapcsolatos elméleti irodalomról kitűnő áttekintést ad *Árvai-Vincze* [1998].

⁴ Az eredeti angol címben egy lefordíthatatlan szójáték is megbújik: GerschenCronian anachronism – utalás az ázsiai országok berendezkedése kapcsán meghonosodott *crony capitalism* (haverok kapitalizmusa) kifejezésre.

⁵ A kérdéssel kapcsolatos józan közgazdasági megfontolásokról lásd *Pete* [1999].

című – írása áttekinti a nemzetközi pénzügyi architektúra reformjára vonatkozó javaslatokat és koncepciókat, amelyek kapcsán nagyon kevés érdemi lépés történt az elmúlt években. Magas ugyan nem hangsúlyozza, de a külső szemlélőnek az a határozott benyomása támadhat, hogy a pénzügyi válságokat követő pánikhangulat és félelem elültével a világ meghatározó döntéshozói nyugodtan visszaültek a karosszékeikbe, és nem tesznek különösebb erőfeszítéseket a nemzetközi pénzügyi rendszer stabilabbá, ellenállóbbá válásának elmozdítására. Hiába kongatják a vészharangot a pénzpiacok prominens szereplői is manapság Soros Györggyel az élükön, a régóta hangoztatott intézkedések egyre váratnak magukra [például a Tobin-adó bevezetése, a Bretton Woods-i ikrek (IMF, Világbank) átalakítása]. Ráadásul ezzel a halogató magatartással a problémakör tematizálását is átengedték a sokszor demagóg és közgazdaságilag képtelen nézeteket hangoztató globalizációellenes igen tarka csoportosulásnak („*Seattle népe*”), amely semmiképpen sem segíti elő ezen viták higgadt tárgyalását és szakmai mederben tartását.

Csaba László írása – Kis országok alkalmazkodása a változó nemzetközi gazdasági környezethez címmel – Brada tanulmányával egybehangzóan lándzsát tör a kis országok világgazdasági életképessége mellett. Az országméret jelentőségét hangsúlyozó hagyományos nézetekkel szemben – amelyek krédóját Csaba szellemesen így jellemzi: „...a kis ország státus olyan, mint a szüzesség: erény, amely kapcsán a legfontosabb kérdés az, hogy miképp veszítsük el tökéletesen és civilizáltan, minden közreműködő legnagyobb megelégedésére” – az elmúlt időszak plauzibilisen igazolható tendenciái közé tartoznak a kis nemzetek sikertörténetei (egyfelől Svájc és Luxemburg, másfelől az átalakuló országok közül Észtország és Szlovénia említhető, ha szerényen hallgatni akarunk hazánk eredményeiről).

A tanulmány végén Csaba László a kötet írásából leszűrhető tanulságokat sorakoztatja fel, amelyek alapjául elsősorban a tanulmányok többségét alkotó ország, szektorális és vállalati szintű elemzések szolgálnak. Ezt a mikroökonómiai ihletésű, esettanulmányokra épülő, empirikus megközelítést (*bottom-up approach*) tartom a kötet legnagyobb erősségének, ami miatt, úgy gondolom, érdemes azt kézbe venni minden, a témakör iránt érdeklődő olvasónak.

Végül kénytelen vagyok néhány formai jellegű problémát megemlíteni. Bár a könyv külső megjelenése igényes, néhány komolyabb hiba benne maradt a szövegben. Brada professzor hol Josef, hol Josep keresztnévvel szerepel, a kötet címében szereplő aposztrof néha eltűnik, aztán előbukkan, sajnos a fejezetek számozása se sikerült egyértelműre (két 12. fejezet van), valamint dacára az angol nyelvű kiállításnak a név- és tárgymutató cím magyarul szerepel (a tartalomjegyzékben még angolul található a megnevezések). Emellett bosszantó elírások, elütések is fűszerezik a művet (például a 349. oldal 7. sorában a szűk magyar árfolyamsáv megadásánál $\pm 2,5$ százalék szerepel $\pm 2,25$ helyett).

Hivatkozások

- ÁRVAI ZSÓFIA–VINCZE JÁNOS [1998] : Valuták sebezhetősége – pénzügyi válságok a kilencvenes években, *Közgazdasági Szemle*, 6. sz. 509–533. o.
- MORRIS, ST. – SING, H. S. [1998] : Unique Equilibrium in a Model of Self-Fulfilling Currency Attacks, *American Economic Review*, június, 587–597. o.
- PETE PÉTER [1999]: Gondolatok a „pénzvilág uralmáról”, a pénzügyi rendszer megnövekedett szerepéről. *Közgazdasági Szemle*, 5. sz. 389–402. o.

Jankovics László